

Ferdî'nin
Hikâye-i
Erdeşir
ve Şâpur adlı
eserinin
ilk sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Manzum,
nr. 774, vr. 11^b)

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 9583, vr. 174^b-176^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsar*, s. 400-401; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, II, 470; Sâlim, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2407, vr. 176^b-177^a; a.e., İstanbul 1315, s. 525-527; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 337^{a-b}; *Sicill-i Osmânî*, IV, 15; *Osmanlı Müellifleri*, II, 70; *İzâhu'l-meknûn*, II, 37; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 167-168, 265; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 137; a.mlf., "Divan Edebiyatında Hikâye", *TDAY Belleten* (1967), s. 106.

SABAHATTİN KÜÇÜK

FEREC

(فرج)

el-Melikü'n-Nâsir

Zeynüddîn (Nâsirüddîn)

Ebû's-Seâdât Ferec b. Berkûk

(ö. 815 / 1412)

Memlük sultanı
(1399-1412).

lerine nâil olmuştur. Sâlim ve Safâî tezkirelerinde Ferdî'nin ölüm tarihi 1121 (1709) olarak kaydedilir. Şeyhî ve İsmâil Belîğ ise bunu 1120 olarak göstermişlerdir.

Şurâ tezkirelerinde Ferdî sohbet ehli, kabiliyetli ve nazik bir şair olarak değerlendirilmiştir. Kaynaklar, özellikle lugaz söylemede ve tarih düşürmede meşhur bir sanatkar olduğunda birleşirler. Ayrıca şiirlerinde külfetsiz bir söyleyişe sahip bulunduğu ifade edilir. Onun, "Görüp ân-ı ruhun öptüm elin ol şüh-ı fettânın / Dahi yâdımdadır billâh Ferdî çıkmaz ol ânın" beyti kendisinden bahseden kaynaklarda daima anılagelmiştir. Akranları arasında nazik tabiatlı bir şair olarak tanınan Ferdî dostları yanındaki da itibar sahibi idi.

Ferdî'nin *Şâpurnâme* adındaki mesnevisiyle "Esmâü'l-bilâd" adlı kasidesi meşhur olmuştur. *Sâlim Tezkiresi*'nde onun mesnevi tarzında kaleme alınmış başka eserlerinin de bulunduğu haber verilir. *Hikâye-i Erdeşir ve Şâpur* adıyla da tanınan *Şâpurnâme* 1000 beyit civarında olup divan edebiyatının tek kahramanlı aşk hikâyeleri arasında yer almaktadır. Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcuttur (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1980, vr. 1^b-39^a; İÜ Ktp., TY, nr. 3286; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 774). Adı bazı yerlerde "Esmâü'l-büldân" olarak da geçen "Esmâü'l-bilâd"da (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1047) çeşitli beldeler birtakım özellikleriyle ve kısaca söz konusu edilir.

791'de (1389) Kahire'de doğdu. Sultan Berkuk'un büyük oğlu olup babasının çeşitli sıkıntılarla karşılaştığı günlerde doğduğu için kendisine Ferec (ferahlık) adı verildi. Sultan Berkuk ölüm döşeginde iken başta Halife Mütevekkil-Alellah olmak üzere Mısır Başkadısı Sadreddin el-Menâvî eş-Şâfî, Cemâleddin Yûsuf el-Hanefî, İbn Haldûn el-Mâlikî ve Burhâneddin el-Hanbelî'yi Kal'atül-cebel'e davet ederek oğlu Ferec'e biat etmelerini istedi ve daha önce hazırladığı vasiyetnâmeyle onlara teslim etti. Berkuk'un 15 Şevval 801'de (20 Haziran 1399) ölümü üzerine emîrlar Ayırtmış'ın evinde toplanarak vasiyetnâmeyle uygulamaya karar verdiler ve İstabl-ı Sultânî'ye davet ettikleri Ferec'i "el-Melikü'n-Nâsir" unvanıyla sultan ilan ettiler. Bu şekilde Ferec, Atabegü'l-asâkir Ayırtmış ile Emîr Tağrıberdî'nin himayesinde Memlük tahtına çıkarılmıştır.

Ferec'in tahta çıkması, eskiden beri birbirleriyle rekabet halinde olan emîrlar arasındaki mücadeleyi daha da şiddetlendirdi. Başta Emîr Sûdun Tâz olmak üzere Emîr Yeşbeg ve öteki bazı emîrlar Ayırtmış'ın ülke idaresindeki mutlak hâkimiyetini çekemiyorlardı. Sonunda onun Dimaşk nâibi Tenem taraftarı olduğunu ve çeşitli yollarla kendilerini ortadan kaldırmaya çalıştığını ileri sürerek Ferec'in artık vesâyete ihtiyacı kalmadığına dair bir karar çıkardılar ve kadılara tasdik ettirdiler. Ayırtmış ve müşaviri Tağrıberdî Kal'atül-cebel'i ele geçirmek istedilerse de mağlûp olarak Suriye'ye kaçtılar. Orada Dimaşk nâibi Tenem

Ağustos 1399'da isyan etti. Ayırtmış Tağrıberdî, Halep ve Hama nâibleriyle birlikte Aralık 1399'da Kahire'ye yürüdü. Bu isyanı bastırmak için Suriye'ye giden Ferec, barış şartlarını kabul etmeyen Tenem'i 18 Mart 1400'de Gazze yakınlarında mağlûp etti. Ayırtmış ve Tağrıberdî Dimaşk'a kaçtılar. Tenem 100 kadar emîrle birlikte yakalandı. Şâban ayında Dimaşk'a giren Ferec Tenem, Ayırtmış ve taraftarlarını katletti; Tağrıberdî'yi ise annesi Şîrin'in aracılığı ile bağışladı.

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid bu sırada Elbistan, Malatya ve Dârende gibi Memlük hâkimiyetindeki bazı şehirleri ele geçirmişti (Ağustos 1399). Ferec Dimaşk'ta bulunduğu esnada Yıldırım'a elçi gönderip alınan yerlerin iadesini istedi. Ancak Suriye'de bir süre bekledi; herhangi cevap gelmemesine rağmen savşa cesaret edemeyip Mısır'a döndü.

Yıldırım Bayezid daha sonra Ferec'e elçiler göndererek Timur'a karşı ittifak teklif ettiyse de ülkesi için bunun önemini kavrayamayan Ferec bu teklifi reddetti. Bu sırada Malatya ve Ayıntab'ı zapteden Timur daha sonra güneye indi ve Suriye askerlerini yenilgiye uğratıp Ekim 1400'de Halep'e girdi. Şehri yağmalatarak halkını kılıçtan geçirdi. Burada bir ay kaldıktan sonra Dimaşk üzerine yürüdü. Sultan Ferec de 8 Aralık'ta Gazze'ye geldi. Dimaşk nâibi Tağrıberdî şehrin uzun müddet kendini savunabileceğini söyleyerek sultanın Gazze'de kalmasını ve böylece Timur ordusunu iki ateş arasında bırakmayı tavsiye etti. Ferec ve emîrleri Tağrıberdî'ye güvensizliklerinden dolayı bu teklifi kabul etmeyerek 23 Aralık'ta Dimaşk'a girdiler. 27 Aralık'ta iki ordunun öncülerini arasındaki çatışmada Timur'un askerleri mağlûp oldu. Dimaşk yakınında Katanâ'daki muharebede Mısır kuvvetlerinin sol kanadı yenildi, sağ kanat ise dayandı. Timur, kendisinin metbû kabul edilmesini ve yanındaki bütün esirlere karşılık Berkuk zamanından beri Kahire'de tutuklu bulunan akrabası Atalmış'ın (Atılmış) iadesini istedi; ancak Ferec bu teklifi reddetti.

Timur'un Dimaşk'a girebilmek için her türlü çareye başvurduğu bu günlerde Ferec'in kötü idaresinden rahatsız olan bazı emîrlar Mısır'a dönerek yeni bir sultan seçmek istediler. Bunun üzerine Ferec Dimaşk'ı bırakıp Kahire'ye dönmek zorunda kaldı. Timur Dimaşk'ın ileri gelenlerini kandırarak şehre girdi ve halkın her şeyini elinden aldı. Ferec Kahire'de duruma hâkim olduktan sonra Timur'a

karşı tekrar ordu hazırlamaya başladı. Bu sırada Timur tekrar Atalmış'ın serbest bırakılmasını isteyince Atalmış Suriye'ye gönderildi, Timur da Mart 1401'de Dimaşk'tan ayrıldı. Bu tarihten itibaren Ferec'in emirleriyle arasındaki ihtilâf daha da arttı. Suriye'deki Emir Şeyh el-Mahmûdî, etrafında toplanan Cekem, Yeşbeg ile Trablus ve Hama nâiblerini de alarak Mısır'a yürüdü. Mısır ordusunu Abbâsiyye'de mağlûp edip (Mayıs 1405) Kahire'ye kadar ilerledi. Ancak yanındaki emirlerin bir kısmı sultanın tarafına geçince zor durumda kalan Şeyh el-Mahmûdî ile Cekem Suriye'ye döndüler.

Bütün bu hadiselerden yorulan Ferec, kendisine suikast düzenleneceği korkusuyla saltanattan ayrılmaya karar verdi ve 21 Eylül 1405'te kâtibü's-sır Sa'deddin İbn Gurâb'ın evinde gizlendi. Yerine kardeşi Abdülazîz "el-Melikü'l-Mansûr" unvanıyla tahta çıkarıldı. Ancak bunun idaresinden memnun olmayan emirler 17 Kasım 1406'da Ferec'i yeniden hükümdarlığa getirdiler. Ferec emirler arasında görev değişiklikleri yaparak idarede bazı tedbirler aldıysa da emirler arasındaki ihtilâflar yüzünden Suriye'deki isyanlar tekrar başladı. 21 Mart 1407'de Cekem "el-Melikü'l-Âdil" unvanıyla Halep'te saltanatını ilân etti. Dimaşk nâibi Nevruz da ona bağlılığını bildirdi. Ferec Cekem üzerine sefere hazırlanırken onun Âmid'de Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük ile yaptığı bir muharebede öldüğü, Nevruz'un da sultana itaat arzettiği haberini aldı. Daha sonra da Nevruz ve Şeyh el-Mahmûdî'nin kendisine karşı isyanları veya birbirleriyle olan mücadeleleriyle meşgul oldu. Mayıs 1409'da Şeyh el-Mahmûdî üzerine yürüyen Ferec Sarhad'da onu mağlûp etti; fakat Tağrıberdî'nin aracılığı ile affedip Trablus nâibliğine gönderdi. Suriye'de Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz ittifakından endişe eden Halep nâibi Timurtaş Ferec'e mektup yazarak acele Suriye'ye hareket etmesini, aksi takdirde ülkenin elden çıkabileceğini bildirdi. Ferec 31 Ağustos 1410'da Suriye seferine çıktı. Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz ise onunla karşılaşmadan Kahire'ye yürüdüler. Kal'atülcebel'i düşürmek üzere iken Mısır kuvvetleri yetişince Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz Suriye'ye döndüler. Dimaşk'ta bulunan Ferec yine Tağrıberdî'nin ricası ile onları bazı şartlarla bu defa da bağısladı ve Kahire'ye döndü. Emirler bunu fırsat bilerek anlaşmayı bozdular ve şartların aksine tasarruflara başladılar. Ferec âsi

emirlere karşı bir defa daha Suriye'ye hareket etti. Bu onun yedinci ve son Suriye seferi oldu. 1412 yılında Dimaşk'a geldi, yeni Dimaşk nâibi Tağrıberdî'nin yerinde tavsiyelerine kulak asmadan Şeyh el-Mahmûdî ile Nevruz'u aramaya başladı. İki ordu Leccûn'da karşılaştı. Ferec mağlûp olarak Dimaşk'a döndü ve düşmanlarıyla muharebeye devam etti. Yanında halktan ve askerden çok sayıda taraftar vardı. Mücadele günlerce sürdü. Sonunda taraftarlarının direnme gücü tükenince herkes onu yalnız bıraktı. Emirler de kendisini tahttan indirerek Halife Müstaîn-Billâh'ı sultan ilân ettiler. Ferec 28 Mayıs 1412 gecesi öldürülerek Bâbülfarâdis'te defnedildi.

Makrîzî'ye göre Ferec'in kötü idaresi sebebiyle Mısır ve Suriye harabeye döndü. Tarihçilerin zalim, sefih ve ayyaş olarak tanıttıkları Ferec zamanında Timur bütün Suriye'yi yakıp yıktı, büyük katliamlarda bulundu. Onun devrinde kıtlık ve pahalılık halkı kırıp geçirdi, ülkenin imarı ihmal edilirken halk ağır vergiler altında ezildi ve ahlâksızlık yaygınlaştı. Bu yüzden halk Ferec'in öldürülmesini âdeta bir kurtuluş gibi karşıladı. Ferec, saltanatı boyunca süren bu kargaşa içinde sadece Kâbe'nin yanan kısımlarını tamir ettirebildi, Mısır'da da bir cami ile medrese yaptırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Me'âşirü'l-inâfe*, II, 191-194, 203-225; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, Kahire 1972, IV/1, s. 84-226; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XII, 168-331; XIII, 43-152; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, III, 146-149; IV, 37-40; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, IV, 26-208; V, 548-822; İbn Arabşah, *Acâ'ibü'l-makdûr* (nşr. Ahmed Fâiz), Beyrut 1407/1986, s. 225 vd.; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, I/2, s. 536 vd.; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 26-27; Ziriklî, *el-A'âm*, I, 340-341; M. C. Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 4, 113, 143; Ömer b. Fehd, *İthâfû'l-verâ*, Mekke 1984, III, 423, 428, 437, 448, 462, 466; İsmail Yiğit, *Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 106-109; M. Sobernheim, "Ferec", *İA*, IV, 554-555; J. Wansbrough, "Farâdj", *El²* (İng.), II, 781-782.

ASRİ ÇUBUKÇU

FERECİK

Yunanistan'ın Trakya kesiminde bugün Ferai adıyla anılan eski bir Osmanlı kasabası.

Meriç nehrine bakan bir tepede ve bugün Dedeâğaç'tan (Alexandropolis) Türkiye sınırında İpsala'ya ulaşan otoyol üzerinde bulunan küçük bir kasaba olup

Osmanlılar döneminde (1358-1912) Türk-İslâm hayat tarzının hâkim olduğu önemli bir yer ve büyük bir kaza merkeziydi. Bizans hâkimiyeti sırasında Slavca'da "bataklik" anlamına gelen Vira adını taşımaktaydı. Bu ad Osmanlılar zamanında önce Fere veya Fire, daha sonra da Ferecik şeklini almıştır.

Ferecik'in bulunduğu yerin ne zamandan beri iskâna açık olduğu hakkında bilgi yoktur. Ancak kasaba olarak gelişmesinin Bizans döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. 1152 yılında Bizans İmparatoru II. İoannes'in kardeşi İsak Komnenos'un vakfı olarak kurulan, daha sonra Osmanlı hâkimiyeti sırasında Gazi Süleyman Paşa Camii olarak hizmet veren Panaya Kosmosoteire Manastırı buranın iskânında önemli bir rol oynamıştır. XIV. yüzyılın ilk yarısındaki Bizans iç savaşları sırasında yöredeki köylerin halkının etrafı sağlam duvarlarla çevrili bu manastıra sığınması ve yerleşmesi sonucu burası bir kasaba olarak gelişmeye başlamıştır. Buraya yönelik ilk Türk akını, 1342-1343 kışında Aydınöğlü Umur Bey tarafından gerçekleştirilmişse de bundan bir sonuç alınamamıştır. Nitekim aynı zamanda tarihçi olan İmparator İoannes Kantakuzenos'un 1352 ve 1353'te Ferecik'e geldiği bilindiğine göre o sıralarda kasabanın Bizans idaresinde olduğu anlaşılmaktadır. Kantakuzenos eserinde, tahttan feragatinden sonra 1355'te halefi V. İoannes Palaiologos döneminde buranın artık bir manastır olmaktan çıktığını ve bazı "vahşi köylülerin" yaşadığı bir yer haline geldiğini yazar (*Historia*, III, 310).

Kasabanın Osmanlı idaresine geçiş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte buranın Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Rumeli'de ilk fethedilen yerlerden biri olduğu, bunun da 1357 veya 1358'de gerçekleştiği tahmin edilmektedir. İlk Osmanlı kroniklerinden Oruç Bey tarihinde Ferecik'in Dimetoka'nın fethinden hemen sonra, Filibe ve Eski Zağra'dan önce, yani 1359-1363 yılları arasında Evrenos Bey tarafından Keşan ve İpsala ile birlikte ele geçirildiği belirtilir. Hoca Sâdeddin Efendi, Kâtib Çelebi ve Münecimbaşı ise fethin 774'te (1372-73) gerçekleştiğini yazarlar. XVI. yüzyıl tarihçilerinden Hadîdî 758 (1357), Nişancı Mehmed Paşa 759 (1358) tarihlerini verirler. Âlî de 759 (1358) tarihinde buranın ele geçirildiğini kaydeder. Muhtemelen bu sonuncu tarihler gerçeği yansıtmakta ve Süleyman Paşa-